

اسکندر شاهنامه اسکندر نظامی

زهره سعادت‌فر

www.ketab.ir

سرشناسه	: سعادت‌ی‌فرز زهرا ۱۳۴۵ -
عنوان و نام پدیدآور	: اسکندر شاهنامه اسکندر نظامی / زهرا سعادت‌ی‌فر.
مشخصات نشر	: مشهد : کتابدار توس، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۲۰۰ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۱۳-۱۱۷-۵
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
موضوع	: فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹ - ۴۱۶ ق. شاهنامه. اسکندر
موضوع	: فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹ - ۴۱۶ ق. -- شخصیت‌ها
موضوع	: Ferdowsi, Abolqasem -- Characters
موضوع	: فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹ - ۴۱۶ ق. -- نقد و تفسیر
موضوع	: Ferdowsi, Abolqasem-- Criticism and interpretation
موضوع	: نظامی، الیاس بن یوسف، ۵۳۰؟ - ۶۱۴ ق. -- شخصیت‌ها
موضوع	: Nezami, Elias - ibn yusuf -- Characters
موضوع	: نظامی، الیاس بن یوسف، ۵۳۰؟ - ۶۱۴ ق. -- نقد و تفسیر
موضوع	: Nezami, Elias - ibn yusuf-- Criticism and interpretation
موضوع	: Ferdowsi, Abolqasem. Shahnameh. Eskandar
موضوع	: نظامی، الیاس بن یوسف، ۵۳۰؟ - ۶۱۴ ق. اسکندرنامه -- نقد و تفسیر
موضوع	: شعر فارسی -- قرن ۴ ق. -- تاریخ و نقد
موضوع	: th century -- History and criticism of Persian poetry --
موضوع	: شعر فارسی -- قرن ۴ ق. -- تاریخ و نقد
موضوع	: th century -- History and criticism of Persian poetry --
رده بندی کنگره	: PIR ۴۴۹۲ / الف ۵۵۵۵
رده بندی دیویی	: ۱ / ۲۱۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۳۷۰۶۹۸

مقایسه داستان اسکندر در متون حماسی

(شاهنامه و اسکندرنامه)

زهرا سعادت‌ی‌فر

ناشر: ابومسلم شابک: ۶-۵۸-۷۷۲۳-۶۰۰-۹۷۸

ناشر: کتابدار توس شابک: ۵-۱۷-۸۱۳۱-۶۰۰-۹۷۸

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۵

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

۳	خلاصه‌ی رساله
۵	پیش‌گفتار

بخش نخست : آفریدگاران گنجینه‌ی ادب

فصل یک : فردوسی

۹	۱- آشنایی با حکیم توس
۱۰	۲- سبک سخن سرایی حکیم توس
۱۳	۳- فردوسی ستایش‌گر خرد
۱۷	۴- شاهنامه ، پاسخی بر ضرورت تاریخ
۲۴	۵- هفت و نرنگی فردوسی

فصل دو : نظامی

۲۵	۱- آشنایی با حکیم گنجه
۲۷	۲- شخصیت و مسلک نظامی
۲۹	۳- نظامی شاعر عشق و اعبد
۲۹	۴- سبک سخن سرایی و قریحه‌ی شاعر
۳۳	۵- تأثیر نظامی گنجه‌ای از فردوسی

فصل سه : ارزیابی اندیشه‌های دو شاعر

۳۷	۱- وطن پرستی فردوسی و مقایسه با نظامی
۳۹	۲- زن در آینه‌ی شعر فردوسی و نظامی
۴۲	۳- فیلقوس و خراج گرفتن از یونانیان و تعقیب در هر دو اثر

بخش دو : اسکندر مقدونی در آینه‌ی تاریخ

فصل یک: چیستان تاریخی

۴۳	۱- نسب‌نامه‌ی اسکندر
۴۵	۲- زاده و پرورده شدن اسکندر به روایت‌های رومی
۴۶	۳- زاده و پرورده شدن اسکندر به روایت‌های ایرانی
۴۶	۴- اسکندر به روایت تاریخ
۴۷	۵- حماسه ، اسطوره و ادبیات حماسی
۵۰	۶- اسکندر ، آمیزه‌ای شگفت از تاریخ و اسطوره

فصل دو: اسکندر، جنگ‌ها و پیروزی‌ها

۵۲	۱- پادشاهی و جنگ‌های اسکندر
۵۳	۲- فتوحات و لشکرکشی اسکندر

فصل سه: اسکندرنامه‌ها

۵۴

۱- اسکندرنامه ی فردوسی

۶۱

۲- اسکندر فردوسی و اسکندر نظامی

بخش سه : اسکندر در شرفنامه و اقبالنامه ی نظامی

فصل یک : شرفنامه

۶۸

۱- شرفنامه و شروع ماجرای اسکندر

۷۰

۲- اسکندر و ارسطو

۷۰

۳- پادشاهی اسکندر

۷۰

۴- اسکندر و جنگ با زنگبار

فصل دو : میراث اسکندر

۷۳

۱- بنای شهر اسکندریه

۷۴

۲- آیینہ ی اسکندر (جام جهان بین کیخسرو)

۷۵

۳- باز گرفتن خراج

فصل سه : اقبالنامه

۷۷

۱- آغاز اقبالنامه

۷۷

۲- ارشمیدس و کنیزک چینی

۷۹

۳- ذوالقرنین و وجهه ی ملی و دینی اسکندر

۸۳

۴- مقام پیامبری اسکندر

۸۴

۵- اسکندر و احوال وی با سقراط

۸۵

۶- سفرهای معنوی اسکندر

۸۵

الف) اسکندر و سفر او به بیت المقدس و افرنجه و اندلس و ... از دریا

۸۵

ب) اسکندر و رسیدن وی به سرچشمه ی رود نیل

۸۶

ج) رسیدن اسکندر به باغ ارم و دخمه ی شداد

۸۷

چ) اسکندر در قریه ی سرپرستان

۸۷

ح) گذر اسکندر از کوه الماس

۸۷

خ) رفتن اسکندر به هند (بت خانه ی قندهار) و دیدن عجایب دریاها

۸۹

۷- اغانی ساختن افلاطون

۸۹

۸- خلوت ساختن اسکندر با هفت حکیم

۸۹

۹- شهر نیکان یا آرمان شهر نظامی (شهر خدا)

بخش چهار : مقایسه ی دو اسکندرنامه

فصل یک : اسکندر ، جنگ ها و لشگرکشی ها

- ۹۴ ۱- جنگ اسکندر و دارا و پیروزی اسکندر و مقایسه با شاهنامه
۲۲۳ ۲- لشگرکشی به هند و مقایسه ی هر دو اثر
۲۴۰ ۳- خاموشی آتشکده ها

فصل دو : قیاس چند داستان اسکندرنامه ی شاهنامه و اسکندرنامه ی نظامی

- ۱۲۴ ۱- خواستاری روشنگ
۱۲۵ ۲- اسکندر و زیارت کعبه
۱۲۶ ۳- داستان « نوشابه » و قیاس با داستان « قیدافه »
۱۳۶ ۴- اسکندر در سرزمین برهمنان و مقایسه ی داستان گفتار حکیم هند با وی
۱۳۷ ۵- سفر اسکندر به شهر زنان
۱۳۸ ۶- اسکندر و البرز نره
۱۳۸ ۷- اسکندر در جستجوی آب حیوان
۱۴۱ ۸- سد یاجوج و ماجوج
۱۴۳ ۹- اسکندر در سرزمین بیت رچین
۱۴۶ ۱۰- مناظره ی چینیان و رومان در نقش و نگار
۱۴۷ ۱۱- ماجرای مانی
۱۴۸ ۱۲- مهمانی خاقان و بازگشت از چین
۱۴۹ ۱۳- اسکندر و جنگ با روس ها

فصل سه : مرگ قهرمان و پایان ماجرا

- ۱۵۵ ۱- مرگ اسکندر و مقایسه هر دو اثر
۱۶۰ ۲- مقایسه ی کلی دو اثر بزرگ

۱۶۵ - فرجام سخن

- ۱۶۶ فهرست منابع و مآخذ
۱۷۲ فهرست نامها و جایها
۱۷۵ ترجمه ی لاتین (Summary)

«به نام خداوند جان و خرد»

پیش گفتار

آبر فرزند شایسته ی ایران، دیدگان نجیب را از پس دیوار زمان می بینم که هم چنان با دل واپسی و اندوه به دور دست های زبان و فرهنگ و سرانجام ایران می نگرد. دیگران آمدند و رفتند، بی هیچ شناخت از آن چه داشت تار و پود هستی مان را بر باد می داد، اما او می دانست که با چنین اثر جانانه ای، دست دگرگونی روزگار توان فروپاشی کاخ بلند زبان و فرهنگ را در تاریخ سرزمین عزیزش، ایران را نخواهد داشت.

روح بلندش پیروزمندانه بر تارک اعصار تکیه زده و خشنود از شاهنامه ای است که تاریخ چندین هزار ساله و پر ماجرای ایران باستان را به نظم کشیده و در لای لای ابیات این گنجینه دُرهای غلطنی با سرپنجه ی هنرمند خود سفته است.

زمان فرمان خود را صادر کرده بود و فردوسی بار سنگین نگاهبانی فخر ملی را بر دوش سبزه و غرور آفرین خود حس می کرد.

زمانه ای دیگر، این مأموریت را به عهده ی نظامی گنجوی محول می کند. بدین گونه که اگر فردوسی بزرگ با این آفرینش ارزنده ی خود تجدید حیات ملی زبان و ادب ایرانی را بر دوش کشید و به قامت این کار ماندگار و افتخار آفرین، جامه ی برازنده پوشانید، اینک نوبت حماسه، جایگاه جولان قهرمانی است که نظامی به میدان می فرستد.

صدف، گوهر شهوار را به دل می پروراند. گوی سخن بردن به پیر دانای گنجه رسیده بود به دور از هر گونه تکرار. آن چه از پنج گنج گوهرین او بر می آید، عشق و مایه های دلاویزی و نواختن چنگ مهربانی و مردم دوستی است. ناچار قهرمانی برگزید که سیمای جهانی داشت و این یگانه گزینشی بود که می توانست شاعر را به آرزویش که همانا سعادت و عدالت اجتماعی و امنیت بشری است، برساند.

جان سخن را به پاس داشت روح آسمانی این بزرگواران می ستایم و در برابر هر دو نامه ی خرد به احترام بر می خیزم و از هُرم عشق آفریدگاران تاریخ ایران کهن که در زبان مادری ام شعله ور گشته، سراپای وجودم

در تمنای سربلندی ایران به شدت زبانه می کشد. گرچه از باغ خمسه‌ی نظامی، زمزمه‌ی دل انگیز عشق به گوش می رسد، اما سخن فردوسی غریو و غرش امواج اقیانوس توفنده را به همراه دارد. شعر پیر گنج، زیبایی هایی چشم نواز بزمی را می آراید که کاخ بلند و برافراشته شعر پیر توس، شکوه و اقتدار دماوند را در نظر می آورد.

از شعر حکیم گنج ای خیال های نو برمی خیزد و اندیشه های باریک و آرامانه ی شعر نظامی، آدمی را به خلصه‌ی عشق فرو می برد و جلوه های مینیاتوری ایرانی اصالت آثار وی را هویدا می سازد.

یکی تمهید ملی را بر می گزیند و دیگری ارج می نهد، یکی بر مسیر اجرای آرمان های میهنی گام می نهد و سیاست بدبین روزگار داغ بر سینه ی آرزوهایش می گذارد، و دیگری چشم در راه آن نظام آرمانی واپسین منزل یک امید دلنواز، تن به فراختای ظلمت گنج می سپارد و دندان بر جگر می فشرد.

آن چه نگارنده به جوید، نمایاندن روح مقایسه است در ستهندگی گنداوران و نمایش سهمناک ترین و دلخراش ترین بر میان ایران و یونان، مرگ دارای دارایان - پادشاه امپراتوری هخامنشی - کامرانی کوتاه مدت چیرمندان چون اسکندر و نگاه دو شاعر برجسته به خیزش عظیم اهریمن نفرینی و پلشت مقدونی است.

فردوسی، هرگز اسکر را نمی ستاید و به دیده ی پهلوان به او نمی نگرد و در نبرد میان او و دارا بدون فضا سازی و توصیف حماسی، از تاب از داستان ها می گذرد. در نگاه زهدگرایانه ی نظامی، دین ایرانیان زرتشتی، دینی پر آرایش پندارنده می شود و ستم اسکندر بیگانه بر زرتشتی آشنا و هم وطن پذیرفتنی و ستودنی است.

با آوردن بخش ها و فصل های مربوط به این جزا، وی را در پرهیزی از تاریخ، واگویی افسانه ها و شناسه های اساطیری با چاشنی بزم های رنگارنگ اسکندر، آمیخته به یاری اسلوب مقایسه می آیند، باز می نماید. شماری از حقایق را پرده می گشاید و از چهره ی نرسیم شده ی اسکندر در آینه ی تاریخ تا بدان جا که به اسطوره می پیوندد، نقاب بر می گیرند.

پیش از نگارش این اثر، غوغاییان این گیر و دار، درونم را در بر مید و سر درگمی انباشتند، با خود اندیشه کردم، آخر چه اندوختی؟ و برای پیشکش چه داری؟ این پرسش زمانی در دل و جانم نمودار شد که این نوشتار رو به پایان بود.

شایان یادآوری است که از خواهرم فرزانه سعادت فر که زحمت حروف زبانی و صفحه آرایی این کار را بر عهده داشت، سپاسگزارم.

امید است که در سایه ی بلند ادیبانی چنین خوشنام، شرمسار از بار اندوخته ها، نگردم. برای توضیح لازم است بگویم، آدرس بیت ها به ترتیب از راست به چپ؛ شماره ی جلد کتاب، شماره ی صفحه و شماره ی بیت می باشد و آدرس منابع و مأخذ داخل متن، به ترتیب؛ نام نویسنده، سال نشر، شماره ی صفحه و شماره ی جلد آمده است.

«الهی به امید تو»

زهرآ سعادت فر - تابستان ۹۵